

Marek Ciara
(Warszawa)

MATERIAŁY JAKUBA PARNASA
(1884-1949)
(III-473)

Jakub Parnas urodził się 16 stycznia 1884 r. w Mokrzanach koło Tarnopola jako syn Oskara, ziemianina i Gabrieli z Bernsteinów.

Jakub Parnas w 1902 roku ukończył VI Gimnazjum we Lwowie, a następnie studiował chemię w politechnice w Charlottenburgu (Königliche Technische Hochschule, 1902-1904), w uniwersytecie w Strasburgu (1904-1906) i w politechnice w Zurychu (1906-1907). W 1907 r. uzyskał doktorat w uniwersytecie w Monachium na podstawie dysertacji *Über Naphtchochinone*. W 1914 r. został docentem chemii fizjologicznej w uniwersytecie w Strasburgu. W uczelni tej pracował w latach 1908-1916 na stanowisku asystenta a następnie docenta Katedry Chemii Organicznej. W latach 1916-1920 pracował w Uniwersytecie Warszawskim jako kierownik i docent Katedry Chemii Fizjologicznej. W 1920 r. brał udział jako żołnierz Wojska Polskiego w wojnie z bolszewikami. W latach 1920-1939 pracował w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie jako profesor zwyczajny i kierownik Katedry Chemii Lekarskiej pełniąc stanowiska: dziekana Wydziału Lekarskiego (1929/1930) i dyrektora Oddziału Farmaceutycznego (1930-1931 i 1935-1936). Po zajęciu Lwowa przez ZSRR pracował w Lwowskim Państwowym Uniwersytecie imienia Iwana Franki na stanowiskach: dyrektora Instytutu Biochemii (1939-1941) i dziekana Wydziału Farmaceutycznego (1939/1940). Przed zajęciem Lwowa przez Niemców w 1941 r. został ewakuowany do Ufy, a następnie do Moskwy, gdzie kierował laboratorium produkującym kofeinę dla wojska. W latach 1943-1946 był dyrektorem Instytutu Biochemii Akademii Nauk ZSRR i kierownikiem Laboratorium Chemii Fizjologicznej.

Jakub Parnas zajmował się procesami przemian tkankowych i komórkowych, zjawiskami amoniogenezy w mięśniach, zaproponował schemat glikolizy, zwany obecnie schematem Embdena-Meyerhofa-Parnasa, w 1937 r. jako pierwszy stosował izotopy w badaniu procesów biologicznych. Był autorem około 200 publikacji, w tym kilku podręczników, m. in. pierwszego w języku polskim podręcznika biochemii *Chemia fizjologiczna*, (Warszawa 1922). Był twórcą pierwszej w Polsce szkoły biochemicznej.

Był członkiem Polskiej Akademii Umiejętności (1930) i Akademii Nauk ZSRR (1942).

Jakub Parnas dwukrotnie zawierał związek małżeński: z Raissą Parnas, z którą miał syna Gustawa Teodora i córkę Claire Walter i Renatą Taubenhause, z którą miał syna Jana Oskara.

Był znany z krytycznego stosunku do poglądów popieranego przez władze sowieckie Trofima Łysenki, którego teorie uważał za nienaukowe. Z powodu fałszywych zarzutów 29 stycznia 1949 r. został aresztowany przez NKWD i osadzony w więzieniu w Moskwie na Łubiance. Zmarł w więzieniu w niewyjaśnionych okolicznościach. W 1954 r. został pośmiertnie zrehabilitowany.

Materiały Jakuba Parnasa zostały wydzielone w 2013 roku podczas porządkowania spuścizny biochemika Tadeusza Korzybskiego. Spuściznę uporządkował i inwentarz opracował w 2013 r. Marek Ciara. Z zespołu wydzielono 3 fotografie Jakuba Parnasa i włączono do Zbioru Fotografii, sygnatura XVII-139. W 2020 r. uzupełniono inwentarz o wstęp. Objętość zespołu to 0, 15 m. b. Materiały spuścizny uporządkowano zgodnie z obowiązującymi w PAN Archiwum w Warszawie *Wytycznymi opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*. Spuściznie nadano układ chronologiczno-rzeczowy. Spuścizna zawiera materiały z lat 1923-1997.

Materiały zostały podzielone na 6 grup tematycznych. W grupie I (j.a. 1-4) znajdują się materiały twórczości naukowej: artykuł i notatki do artykułu, 2 teksty wykładów, wywiad dotyczący konferencji w Kijowie z lat 1938-1940. W grupie II – Materiały działalności organizacyjno-naukowej znajduje się sprawozdanie z działalności Katedry Chemii Lekarskiej w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (j.a. 5). W grupie III – Materiały biograficzne znajduje się w jednostce 6 odpis aktu zgonu z 1949 r. W grupie IV – Materiały o twórcy spuścizny, (j.a. 7) znajdują się artykuły poświęcone J. Parnasowi z lat 1940-1996. W ostatniej grupie V znajdują się w jednostkach 8-9 załączniki: nadbitki artykułów twórcy spuścizny i egzemplarz czasopisma „Postępy Biochemii” poświęcony Jego pamięci z lat 1923-1997.

W PAN Archiwum w Warszawie spuściźnie nadano sygnaturę III-473. W wyszukiwarce szukajwarchiwach.pl zespół ma numer 648. Inwentarz liczy 9 jednostek archiwalnych i 1 aneks.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Jakuba Parnasa w PAN Archiwum w Warszawie, sygnatura III-473
2. *Jakub Parnas*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Parnas
3. *Parnas Jakub Karol*, [w:] *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 4, Warszawa 1996, s. 782
4. *Parnas Jakub Karol* [w:] Śródka A., *Uczni polscy XIX-XX stulecia*, t. III, Warszawa 1997, s. 350-353

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I. Materiały twórczości naukowej	1 – 4
II. Materiały działalności organizacyjno – naukowej	5
III. Materiały biograficzne	6
V. Materiały o twórcy spuściźnie	7
VI. Załączniki	8 - 9
Aneksy	1

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. *Observations sur les echanges des atomes du phosphore renfermees dans l'acide adenosinetriphosphorique dans l'animal vivant, a l'aide du phosphore di signe sous le nom radiophosphore ³²P*
Artykuł
1938, masz., j. franc., l., k. 8
2. *Biochemia*
Balneologia
Teksty wykładów
1940, rkp., stenogram, l., k. 52
3. Konferencja poświęcona hipertonii w Kijowie
Wywiad dotyczący konferencji
1939, masz., l., k. 2
4. *Czystość preparatów glikogenu*
Notatki do artykułu
B. d., rkp., l., k. 6

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO - NAUKOWEJ

5. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
Sprawozdanie
1939, masz., j. ang., niem., pol., l., k. 27

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

6. Dokumenty osobiste

Kopia odpisu aktu zgonu

1949, rkp., masz., j. pol., ros., l., k. 2

IV. MATERIAŁY O TWÓRCY SPUŚCIZNY7. Jerzy Bilis, *U profesora Jakuba Parnasa*Jakub Heller, Włodzimierz Mozołowski, *Jakub Karol Parnas. Działalność nauczycielska w latach 1916 – 1939*Tadeusz Korzybski, *Jakub Karol Parnas*Stanisław Lem, *Maszynka do mięsa*

Renata Parnas, Informacje dotyczące biografii J. P.

Artykuły o Jakubie Parnasie, audycja radiowa, polemika

1940 – 1996, rkp., masz., druk, l., k. 16

Druk: poz. 1 „Czerwony Sztandar”, 1940

poz. 2. „Postępy Biochemii”, 1958, tom IV, zeszyt 1, s. 5 – 16

poz. 4 „Tygodnik Powszechny”, 1996

V. ZAŁĄCZNIKI

8. Biochemia

Prace i nadbitki artykułów J. P.

1923–1958, druk, j. ang., niem., pol., ros., opr., sz., k. 188, zob. aneks 1

9. „Postępy Biochemii”

Czasopismo. Numer poświęcony J.P.

1997, nr 43 (5), druk, j, ang., pol., ros., sz., s. 307 – 388, k. 42

ANEKS 1

J. 8. Prace i nadbitki artykułów J. P.

1. Baranowski Tadeusz, P. J., *Proteines Cristallisables des L'Extrait Musculaire de Lapin*, „Comptes rendus des seances de la Societe de Biologie, 1939, tom CXXX. s. 11822. Hevesy G., Baranowski T., Guthke A. J., Ostern P., P., J. K., *Untersuchungen uber die Phosphorubertragungen in der Glykolyse und Glykogenolyse*, „Acta Biologie Experimentalis“, 1938, Vol. XII, Nr 4, s. 34–393. P. J., *Glykogenolyse*, Leipzig 19404. P. J., *Kurs praktyczny chemii fizjologicznej do użyciu słuchaczy medycyny, przyrodników i lekarzy*, Lwów 19235. P. J., *O mechanizmach przemian tkankowych*, „Acta Biologiae Experimentalis”, 1937, Vol. XI, Nr 42, s. 292–3076. P. J., *Obzornyje i obszczeteoreticzeskije statii, Glikogenoliz*, „Uspiechy sowierszennoj biologii”, 1940, tom XII, s. 393+4467. P. J., *Primienienie radioaktywnych izotopów dla isledowanija obmiena wieszczestw i biologiczeskich priewraszczzenij*, „Fizjologiczeskij Żurnał CCCP”, 1940, t. XXVIII, s. 571 -5958. P. J., *Über den Mechanismus der Muskelglykogenolyse*, „Fizjologiczeskij Żurnał CCCP”, 1938, t. XXIV, s. 277 – 2939. P. J., *Über die enzymatischen Phosporilyierungen in der alkoholischen Garung und in der Muskelglykogenolyse*, „Enzymologia“, 1938, Vol. V, Fasc. 3, s. 166–18410. P. J., *W sprawie polskiej terminologii fizjologiczno–chemicznej*, „Acta Biologiae Experimentalis”,

